

РОЗДІЛ III

Теорія виховання

УДК 373.3.017:792.8

Руслан Бенешук

Збереження української культури й традицій у середовищі молодших школярів засобами народної хореографії

У статті аналізується потреба збереження української культури та традицій, насамперед у середовищі молодших школярів. Як ефективний засіб у такому складному процесі розглядається народна хореографія. Увага акцентується і на витоках хореографічного мистецтва, його особливостях, рівні сприйняття народного танцю серед підлітків. Водночас характеризуються питання міжкультурних контактів українців, що мають свій яскравий відбиток у низці народних танців.

Ключові слова: українська культура, традиції, народна хореографія, українська народно-сценічна хореографія, народний танець, український фольклор, молодші школярі, молодіжне середовище.

Постановка наукової проблеми та її значення. Питання збереження та примноження національної культури і традицій українців у наш час стає все більш актуальним. Причиною цього передусім є світові глобалізаційні процеси, інтеграція культур, їх часткова асиміляція, синтез, інтернаціоналізація тощо. Безперечно, без таких явищ на початку третього тисячоліття обійтися неможливо, однак бути уважними до їх перебігу повинна кожна цивілізована, автономна країна та її народ. Не виключенням у контексті зазначеного є й Україна з її давніми традиціями культури, духовною та матеріальною спадщиною, оригінальними видами мистецтва, серед яких поважне місце займає хореографія.

Сучасне покоління, зокрема молодь, не має ні морального, ні історичного права загубити, забути, втратити, знівелювати, трансформувати те культурне надбання, яке дісталось у спадок від попередніх поколінь. А такі тенденції в молодіжному середовищі, на жаль, проглядаються, часто стають предметом жартів, несвідомого ставлення до традицій та маргіналізації суспільства.

Як відомо, генеральна конференція ЮНЕСКО 1989 р. відзначила соціальне, економічне й політичне значення фольклору в історії та сучасній культурі суспільства, визнала існування небезпеки, що загрожує йому сьогодні, та рекомендувала всім країнам-членам ЮНЕСКО розробити спеціальні правові положення і плани організаційних заходів щодо збереження й захисту традиційної культури.

У свою чергу, у підсумковому документі Міжнародного форуму з культурного співробітництва, що відбувся 1998 р. в Оттаві, на перше місце поставлено завдання захисту культурної різноманітності. А різноманітність культур є величезним скарбом усього людства. На цій підставі українці з відповідальністю та повагою повинні ставитися до власного культурного надбання, дбаючи, щоб воно займало гідну позицію на світовій арені.

На захист вітчизняної культури, традицій, мистецтва спрямовано низку законодавчих документів, програм [10], концепцій [12], доктрин [13], однак це – формальна сторона питання. Вкрай важливою сьогодні ще залишається справа свідомого ставлення українського населення до своєї культури, формування потреби користуватися нею, поважати, зберігати і примножувати для нащадків.

Із практичного боку на забезпечення виконання цього завдання спрямована і вітчизняна система освіти, що передбачає виховання в школярів любові до свого краю, його історії, культури й усього багатоговікового духовного та матеріального надбання. Про це свідчить і відповідна Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) [11].

Аналіз досліджень цієї проблеми. Значну кількість фахівців цікавить проблема збереження української культури й традицій засобами народної хореографії, розвиток танцювального мистецтва в цілому та на сучасному етапі життя. Над її аналізом і вирішенням у свій час прищували В. Авраменко, А. Богород, К. Василенко, В. Верховинець, В. Годовський, А. Гуменюк та інші дослідники.

Розроблення питань історичного й стильового розвитку хореографії України в мистецтвознавчій літературі здійснювалося за такими напрямками:

- становлення української народно-сценічної хореографії (Г. Боримська, М. Загайкевич, В. Куценник, Ю. Станішевський);
- розвиток техніки та лексики українського народного танцю (В. Авраменко, К. Василенко, В. Верховинець, Р. Герасимчук, А. Гуменюк);
- новітні танцювальні течії (М. Пастернакова).

Широкому загалу відомі праці таких учених, як Л. Барабан, П. Білаш, В. Коломієць, І. Книш, М. Коць, Р. Пилипчук, Ф. Погребенник, Ю. Станішевський, присвячені творчості видатних балетмейстерів, серед яких – В. Авраменко, В. Верховинець, М. Соболев.

Мета статті – проаналізувати потребу збереження української культури та традицій, насамперед у середовищі молодших школярів засобами народної хореографії.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Значну увагу вчені надали аналізу особливостей розвитку української народної сценічної хореографії на кожному історичному етапі, стану аматорського хореографічного мистецтва, визначенню взаємовпливів аматорських і професійних хореографічних колективів, наявності регіональних аспектів у народному танці тощо.

Однак сьогодні актуальним є продовження наукового розроблення піднятого питання, адже серед різних видів мистецтва нашого суспільства народна хореографічна культура займає поважне місце. І це цілком закономірне явище, викликане тим, що український танок був і є досить популярним в Україні й за кордоном. Він представлений широким спектром тем і сюжетів, що вдало й колоритно розкривають дух, національний характер етносу, відображають елементи його побуту, культури відпочинку, історії, красу рідної природи, традицій.

Відомий вітчизняний фольклорист, етнограф і хореограф В. Верховинець в одній зі своїх робіт писав, що вченим-мистецтвознавцям необхідно вивчати народний танець «...з його мальовничими фігурами й широкою, нічим не обмеженою фантазією думок». Зазначав і на тому, що він «...перейнятий духом веселих танцювальних пісень, повних кипучості, енергії, бадьорості та невимушеної щирої розваги справжнього народного життя» [5, с. 96].

В. Верховинець також часто акцентував увагу на тому, що народні танці наповнюють душу естетичним задоволенням, наділені особливою мовою, що завжди свіжа, нова і мила. Саме тому спроби збереження національної ідентичності, традицій, колорит зразків народної творчості, потяг до художнього піднесення в розкритті образів притаманні спадщині цього митця та інших відомих творчих особистостей.

При роботі з молодшими школярами в контексті аналізованої теми на прикладі досвіду В. Верховинця слід наголошувати, що народна творчість є невід'ємним складником життя кожного етносу, передбачає процес національної самоідентифікації та самоствердження.

Використовуючи результати досліджень мистецтвознавчого, етнографічного та фольклористичного спрямування таких фахівців, як К. Василенко і А. Гуменюк, школярам необхідно розповісти, що єдиним джерелом виникнення різноманітних видів мистецтва, насамперед танцю, стала синкретична народна творчість. Зокрема, у праці А. Гуменюк зазначено, що первинно сформувалася група танців, ігор, обрядів, що виконувалися під вокальний супровід пісні. А ось інструментальний супровід з'явився пізніше [9, с. 125].

Знайомство молодших школярів із сутністю народного танцю призведе й до вивчення історії свого етносу та країни. Зокрема, особливу увагу слід звернути на період козаччини, коли в Запорізькій Січі цей вид мистецтва став надзвичайно актуальним. Та й самі умови життя козаків сприяли появі оригінальних самобутніх танців. Цікавим фактом також є й те, що на Січ сходилися представники майже всіх українських земель, репрезентуючи культуру свого села чи міста. Існують припущення, що танці «Гопак», «Метелиця» з'явилися ще в середині XVII ст. і з того часу приносять популярність Україні, у сценічних обробках захоплюючи вітчизняних та іноземних глядачів.

Сьогодні також потрібно звернути увагу й на поширення стереотипу, який заявив про себе у ХХ ст., ніби народна танцювальна творчість асоціюється виключно із творчістю села та представлена у фольклорних виступах літніх людей. Саме таке викривлене ставлення до народної хореографії призвело до того, що міська (а іноді й сільська) молодь, починаючи з другої половини ХХ та особливо на початку ХХІ ст., першочергове значення надає танцювальній культурі США, африканських народів, Сходу. Цю культуру постійно пропагують через ЗМІ.

Не секрет, що вибір української молоді в наш час все більше зосереджується на танцях у стилі «реп», «хіп-хоп», «диско», «рейв», «техно», «танко», «рок-н-рол». У динамічному їх культивуванні через різноманітні шоу, конкурсні програми на вітчизняному телевізійному просторі цікавість серед молоді до національних танців майже зникла. Лише окремі представники молодіжного середовища виявляють бажання й надалі вивчати традиційні зразки українського танцювального мистецтва.

Мало хто з організаторів згаданих вище шоу, конкурсів, розважальних програм усвідомлює, що національний танець у поєднанні з народною піснею, обрядом складають оригінальну культуру етносу, тривалий час формуючи його ментальність, світогляд, специфіку та самобутність. Через ігнорування таких важелів народної хореографії українці можуть утратити свій танцювальний фольклор, а з ним – і частину історії, духовності та традиційності.

Безперечно, у наш час, коли інтенсивно поширюються міжкультурні зв'язки, логічними є й взаємовпливи національних культур. Проте вони мають багато в чому і позитивні наслідки, зокрема, якщо говорити про зацікавлення молоддю світовою, а особливо європейською культурою. У результаті зросли б популярність, знання щодо особливостей російських, білоруських, польських, чеських, болгарських, молдавських, французьких, німецьких тощо танців.

Як зазначав А. Гуменюк, сусідство окремих районів України з різними країнами, наприклад Білоруссю, призвело до того, що окремі рухи білоруського танцю (польська-трясуха, оберти на підскоках у польці) почали зустрічатися в українських танцях, які побутують у таких місцевостях [8, с. 28].

Подібна форма культурних зв'язків також є актуальною і цікавою та сягає вглиб віків. Як відомо, ще в одному з таких давніх витворів українського народного мистецтва, як ляльковий театр «Вертеп», окрім українських, простежуються російські, польські та інші народні танці як засіб музичної характеристики представників різних етносів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи все зазначене вище, можемо зробити такі висновки:

- вітчизняна культура та традиції колоритно представлені низкою зразків народного хореографічного мистецтва;
- танець є яскравою творчістю народу, яка відтворює і репрезентує його емоційний художній багатівіковий побут;
- вивчення досвіду поколінь і дослідження сучасного стану творів української народно-сценічної хореографії дає змогу констатувати потужність творчого потенціалу, життєстверджувальний характер українського танцю, його перевірену віками стійкість у найскрутніших суспільних обставинах;
- народний танець демонструє свою самобутність, духовну і творчу силу, піднімає престиж вітчизняного мистецтва, нації та держави, впливаючи на виховання морально і культурно здорового молодого покоління українців;
- молодші школярі мають можливість розвивати свої знання та рівень особистої культури, вивчаючи історію власної країни, краю, культурної спадщини, у якій поважне місце займала й займає народна хореографічна творчість.

Джерела та література

16. Авраменко В. Українські національні танці, музика і стрій / В. Авраменко. – Вінніпег : [б. в.], 1947.
17. Богород А. Український народний танець в писемних джерелах / А. Богород // Дивослово. – № 7. – 1997.
18. Василенко К. Лексика українського народно-сценічного танцю / К. Ю. Василенко. – К. : Мистецтво, 1996. – 496 с.
19. Василенко К. Український танець / К. Василенко. – К. : [б. в.], 1997. – 282 с.
20. Верховинець В. Теорія українського народного танцю / В. Верховинець. – К. : Муз. Україна, 1990. – 149 с.

21. Годовський В. Народне танцювальне мистецтво України. Ч. 1. Західний регіон / В. М. Годовський, Л. А. Маркевич. – Рівне : РДГУ, 2003. – 32 с.
22. Годовський В. М. Танці Полісся / В. М. Годовський. – Рівне : [б. в.], 2002. – 114 с.
23. Гуменюк А. Народне хореографічне мистецтво України / А. І. Гуменюк. – К. : [б. в.], 1963. – 235 с.
24. Гуменюк А. Українські народні танці / А. І. Гуменюк. – К. : Наук. думка, 1969. – 612 с.
25. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). – К. : Райдуга, 1994. – 112 с.
26. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) // Пед. газ. – 2002. – Січ. – № 1. – С. 4–7.
27. Концепція національного художнього виховання дітей, учнівської та студентської молоді в умовах відродження української національної культури // Освіта. – 1995. – 6 верес.
28. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта. – 2002. – № 26 (4984). – 96 с.

Бенешук Руслан. Сохранение украинской культуры и традиций в среде младших школьников сред-

ствами народной хореографии. В статье анализируется потребность сохранения украинской культуры и традиций, прежде всего, в среде младших школьников. Как эффективное средство в таком сложном процессе рассматривается народная хореография. Внимание акцентируется и на истоках хореографического искусства, его особенностях, уровне восприятия народного танца среди подростков. Одновременно характеризуются вопросы межкультурных контактов украинского, имеющие свой яркий отпечаток в ряде народных танцев.

Ключевые слова: украинская культура, традиции, народная хореография, украинская народно-сценическая хореография, народный танец, украинский фольклор, младшие школьники, молодежная среда.

Beneshchuk Ruslan. Save Ukrainian Culture and Traditions Among the Younger Pupils of Traditional Dance.

The article analyzes the need for preservation of Ukrainian culture and traditions, primarily among younger pupils. As an effective tool in this complex process is considered folk choreography. We pay attention to the origins and choreography, its features, the level of perception of folk dance among teenagers. At the same time characterized by the question of intercultural contacts, Ukrainian, with a striking impression in a number of folk dances.

Key words: Ukrainian culture, tradition, folk choreography, Ukrainian folk-stage choreography, folk dance, Ukrainian folklore, younger students, youth.

Стаття надійшла до
редколегії
21.04.2014 р.